

مرکز مطالعات و تولید پیام هوشمند

فریضه مغفول

(قبیل جمعیت و ضرورت امر به معروف و نهی از منکر)

یونس فروزانج

تحریر: علامه حسن کاظمینی

سرشناسه
عنوان و نام پدید آور
مشخصات نشر
مشخصات ظاهری
شابک
وضعیت فهرست نویسی
یادداشت
شماره کتبی شناسی ملی

: فروزان، یونس، ۱۳۵۴ -
: امر به معروف و نهی از منکر/ تألیف یونس فروزان.
: تهران: انتشارات هوپار، ۱۳۹۴.
: ۱۵۲ص.
: ۱۵۰۰۰ ریال: ۵-۲-۹۵۰۱۶-۶۰۰-۹۷۸
: فیپای مختصر.
: فهرست نویسی کامل این اثر در نشانی: <http://opac.nlai.ir> قابل
دسترسی است.
: ۳۸۷۹۱۸۶

ISBN: 978-600-95 16-2-

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۵۰۱۶-۲-۵

کلیه حقوق این اثر برای مؤلفین، محفوظ است.
نشانی: تهران، فلکه اول صادقیه، خیابان گلناز جنوبی، کوچه ۲۵ غربی، پلاک ۱۹.
تلفن: ۰۹۱۲۶۳۳۸۴۱۳

فهرست مطالب

۶	پیشگفتار
۸	مقدمه
۱۱	فصل اول
۱۱	اهمیت و وجوب امر به معروف و نهی از منکر
۱۸	فصل دوم
۱۸	ادله و وجوب امر به معروف و نهی از منکر
۴۹	فصل سوم
۴۹	راتب و ادب امر به معروف و نهی از منکر
۶۱	فصل چهارم
۶۱	مسائل مرتبط با امر به معروف و نهی از منکر
۱۰۷	فصل پنجم
۱۰۷	امر به معروف و نهی از منکر، کدام علی (ع)
۱۱۲	فصل ششم
۱۱۲	امر به معروف و نهی از منکر در نهضت امام حسین (ع)
۱۳۹	فصل هفتم
۱۳۹	امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه امام جعفر (ره)
۱۴۹	منابع و مأخذ

پیشگفتار

... بر آیند همه‌ی کارها همان هدف بزرگ، یعنی انتقال پیام‌های صحیح به ذهن مردم است.

مقام معظم رهبری: ۱۳۸۱/۱۱/۱۵

هرگاه (مردم) امر به معروف و نهی از منکر نکنند، و از نیکان خاندان من پیروی ننمایند، خداوند بدیشان را بر آنان مسلط گرداند و نیکانشان دعا کنند اما دعایشان مستجاب نشود.
رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم؛ کافی جلد ۲، صفحه ۳۷۴

نقش هر مسلمان در تعالی سرنوشت جامعه و تعهدی که باید در پذیرش مسؤولیت‌های اجتماعی داشته باشد، ایجاب می‌کند که او ناظر و مراقب همه اموری باشد که پیرامون وی اتفاق می‌افتد. این مطلب در تئیه اسلام دست عنوان امر به معروف و نهی از منکر مطرح شده و از مهم‌ترین مبانی تفکر سیاسی یک مسلمان شمار می‌رود؛ چنان‌که از مهم‌ترین فرایضی است که وجوب کفایی آن ضروری دینی داشته‌باشد و سامان بقای اسلام است.

لذا در نظام اعتقادی اسلام، امر به معروف و نهی از منکر، جایگاه خاصی دارد که بدون فهم آن، نمی‌توان جایگاه آن را در منظومه فکری و عمل دین‌مبین اسلام دریافت. براساس اندیشه و مکتب ما، امت اسلامی، بهترین امت است؛ چرا که امر به معروف و نهی از منکر می‌کند و همین عامل رستگاری او است؛ بدین‌ترتیب می‌توان گفت امر به معروف و نهی از منکر، از ضروریات ایمان و رستگاری امت است.

تعبیر امر به معروف و نهی از منکر، از تعبیرات کلیدی و پربسامد در سخنان معصومین علیهم السلام است که در مناسبت‌های گوناگون و به دلایل مختلف بر آن انگشت می‌گذازند و از آن سخن گفته‌اند. از این رو می‌توان گفت که این تعبیر از اهمیت فراوانی نزد ایشان برخوردار است.

برای فهم عمیق معنای امر به معروف و نهی از منکر نزد آیات نورانی قرآن کریم و روایات معصومین، باید خود را از معنای رایج و محدود آن نجات دهیم و به این مسئله از منظر حقیقی اسلام بنگریم. تلقی رایج از امر به معروف و نهی از منکر غالباً خرد و محدود است و آن را

منحصر به حوزه احکام عبادی و پاره‌ای از مسائل پیش پا افتاده اجتماعی کرده‌اند. حال آن که از نظر اسلام و تشیع، معروف هر آن کردار و رفتار و اعتقاد پسندیده‌ای است که عقل سلیم انسان بدان حکم، و قرآن و سنت آن را تأیید می‌کند. از این منظر هر خیر و خوبی در دامنه معروف می‌گنجد، از آشتی دادن میان زن و شوهر تا ارزان‌فروشی و رعایت انصاف در معاملات و همین‌طور تا بسیج عمومی برای جهاد.

لذا آنچه در این کتاب گردآوری شده است، تلاشی در جهت معرفی این دو فریضه فراموش شده در میان امت اسلامی است که با تبیین مفهوم و جایگاه آن، امید است راهی در جهت ترمیم معروف و دوری از منکر در سطح زندگی فردی و اجتماعی مسلمانان باشد.

مصطفی کاظمی

تابستان ۹۴

www.ketab.ir

مقدمه

از ویژگی های اسلام این است که این آئین جاودانه آسمانی، آئین تکروی و تک مسئولیتی نیست. بلکه آئینی است که پیوند اجتماعی و مسئولیت عمومی افراد مسلمان را نیز در تار و پود خود جای داده است. مسئولیت فردی را از مسئولیت اجتماعی در تعالیم اسلامی نمی توان تفکیک کرد. اگر در مسیحیت رابح، رهبانیت و عزلت و گوشه گیری از اجتماع به عنوان یک اصل مطرح شده (که البته بدعتی بوده است) موی رباب کلیسا و در شریعت حضرت عیسی (ع) وجود نداشته است) و تز (کار خدا را به حد کار قیصر را به قیصر واگذارید!) در عمل الگوی پیروان این آئین می باشد، اما در اسلام، انزوا و رهبانیت در یک اجتماع منسوخ است و جایگاهی ندارد. از سخنان گهربار پیامبر گرامی اسلام است: (لا رهبیه فی الاسلام) در اسلام رهبانیت نیست.

در روایت دیگر، گفتاری است از امام صادق (ع) بدین مضمون: (خدای تبارک و تعالی، شرایع نوح و ابراهیم و موسی و عیسی علیه السلام را بر حضرت محمد (ص) فرو فرستاد که عبارت است از: (توحید، اخلاص و نفی شرک) اسلام آئینی است مبتنی بر فطرت، راهی است میانه (حنیف) و سهل و آسان و بدون تکلف. در این آئین رهبانیت (ساست) نیست: (لا رهبانیه و لا سیاحه) که ظاهراً مقصود از رهبانیت، اعراض از دنیا و عزلت از زندگی و جامعه گریزی است و منظور از سیاحت، گردشگری بی حاصل و بی هدف است که برای دنیایمان سودی نداشته باشد در برخی روایات آمده که پیامبر اکرم (ص) فرمود: (سیاحه امی السواد فی سبیل الله) سیر و سیاحت امت من جهاد در راه خدا است.

تا آنجا که امام صادق (ع) می فرماید:

(در این شریعت خوردنی های پاک و پاکیزه حلال شده، پلیدی ها حرام گشته و برادر گران و تکالیف مشقت بار و غل و زنجیرهایی که بر مردم نهاده بودند برداشته شده، انکارات، زکات، روزه، حج، امر به معروف و نهی از منکر و حلال و حرام و احکام ارث و حدود و فرائض و جهاد در راه خدا را بر آنها واجب گردانیده است.)

بدین ترتیب، هر چند اسلام با شرایع پیشین در اصول و مبادی اختلافی ندارد و از این بابت میان پیام آوردان خدا فرقی نیست و آیه کریمه (لانفرق بین احد من رسله) ناظر به آن است یعنی همه انبیا برانگیخته شده از سوی خداوند، دارای یک پیام اند و آن توحید حق و بندگی خالص و نفی شرک است (ان اعبدوا الله واجتنبوا الطاغوت)، ولی بر حسب اختلاف زمان و مقتضیات هر عصر

آداب و احکام فرعی شریعت متغیر و رو به کمال بوده تا اینکه در شرع مقدس اسلام به مرحله نهائی رسیده تا پاسخ گوی نیاز هر عصری باشد. از این جهت، کاستی در اسلام وجود ندارد. از جمله مواردی که در این شریعت جاودانه قابل ذکر است و بیش از شرایع دیگر جلب نظر می کند، دو اصل مترقی، حیاتی و سرنوشت ساز (امر به معروف و نهی از منکر) است. نیز (جهاد) در راه اعلائی کلمه حق و استخدام سلاح برای ریشه کن ساختن فساد، در راستای امر به معروف و نهی از منکر است، همانگونه که در روایت ملاحظه نمودیم. اصل انسان دوستی اسلام در دو چهره متبلور می گردد: یکی در مساعدت و همیاری جهت رفع نیازهای مادی و حل مشکلات زندگی مردم و رنج و فقر و بیماری و مانند آن و دیگری، تلاش در جهت نجات انسان ها از گمراهی و فساد و انحراف تغذیه روحی و شعل داری جهت هدایت بندگان خدا که در عنوان (محبت و هدایت) خلاصه می شود. هرچند در تعالیم شرع مقدس این دو مطلب مورد اهتمام قرار گرفته و راهکارهای مناسب برای دستیابی به مقاصد مادی و معنوی ارائه گردیده است، اما ارزش معنوی هدایت و تامل از گمراهی را با مساعدت های مادی نتوان قیاس گرفت که یکی قوت تن و دیگری توشه جان است. یکی این کننده حیات مادی است و دیگری تأمین کننده حیات معنوی، و به همان نسبت که معنویت بر مادیات ترجیح و برتری دارد، خدمات معنوی و روحی بر خدمات مادی فضیلت و برتری بیشتری دارد. این رو خداوند در نعمت های مادی بر بشر منت نهاده چرا که این نعمت ها عام است و همه را شامل می گردد، در حالی که در نعمت های معنوی که در شریعت تبلور دارد، منت نهاده و از سالت پیامبر اکرم (ص) به عنوان یک نعمت بزرگ یاد کرده است. خداوند در این خصوص می فرماید: (لقد من الله علی المومنین اذ بعث فیهم رسولا من انفسهم یتلوا علیهم آیاته و یرکبهم و یعلّمهم التّحکیم و ان کانوا من قبل لقی ضلال مبین). به تحقیق خداوند بر مومنان منت نهاده که از مومنان پیامبری برانگیخت تا آیات خدا را بر آنان تلاوت کند و نفوسشان را تزکیه کند و به آنان کتاب و حکمت بیاموزد، هرچند از قبل در گمراهی آشکار بودند. و در آیه دیگر از (امر و نهی) پیامبر اکرم (ص) به عنوان یک وظیفه یاد کرده و می فرماید: (الذین یتبعون الرسول النبی الامی الذی یجدونه سوباً عندهم فی التّورات والانجیل یامرهم بالمعروف و ینهاهم عن المنکر و یحل لهم الطّیبات و یحرم علیهم الخبائث و یضع عنهم اصرهم والاغلال الّتی کانت علیهم...) آنانکه پیامبر (امی) (یعنی برخاسته از ام القری، یا درس نخوانده) را پیروی می کنند، که نام مبارک او را در تورات و انجیل مکتوب می بینند، او آنها را به معروف و نیکی امر می کند و از منکر و ناشایست برحذر می دارد و غذاهای پاکیزه را برای آنان حلال می نماید و پلیدی ها و ناپایکی ها را حرام می کند و بار سنگین از دوش آنها و غل و

زنجیره‌هایی که بر آنان نهاده شده بود برمی دارد. بدین ترتیب، وظیفه مقدس هدایت و امر به نیکی ها و نهی از بدی ها، قبل از هر چیز، در شان رسانندگان خدا و پیام آوران بوده و هر کس در این مسیر گام بردارد قدم جای قدم انبیا نهاده است و نباید کار خود را کوچک پندارد و از مشقت های این راه بهراسد و کاسه صبرش لبریز شود؛ چرا که پیامبران خدا بیشترین رنج و مصیبت را در طریق دعوت، هدایت و ابلاغ امر و نهی الهی پذیرا شدند و خارهای راه را به جان خریدند و در این راه تا سر حد شهادت و تبعید و شکنجه و تهدید و تحمل تکذیب و تمسخر، به پیش رفتند، و چنین بودند اولیای خدا و ائمه هدی (ع) پس از پیامبر گرامی اسلام، در هر عصری که تاریخ رسالت و دعوت با شکوه و رنج و تهدید و تمسخر و قتل و مصیبت همراه بود. قرآن کریم در بیان این سرگذشت خطا به بنی اسرائیل که بیشترین طغیان و سرکشی را در برابر پیامبران خدا داشتند می فرماید: (...إفكلمنا جائك - بول بما لانهوى انفسكم استكبرتم ففرقنا كذبتم و فریقا تقتلون). چرا هرگاه پیامبری برای شما آمد چیزی آورد که بر خلاف هواهای نفسانی شما بود، استکبار نمودید، گروهی را تکذیب کردید و گروهی را به قتل رساندید؟

و این بود شیوه اسرائیلی ها که بیشتر پیامبران برایشان امری عادی بود، چنانکه در روایتی از حضرت حسین بن علی (ع) آمده است: (به دیان گاه می شد هفتاد پیامبر را می کشند و با خاطر آسوده در مغازه هایشان می نشستند و به فروش سرگرم می شدند). به هر حال، مقصود از نقل آیات و روایات فوق این است که اولاً: امر به معروف و نهی از منکر، راه و روش پیامبران خدا بوده است. چنانکه امام باقر (ع) در حدیث مفصلی می فرماید: (ان الامر بالمعروف والنهي عن المنكر سبيل الانبيا و منهاج الصلحا) امر به معروف و نهی از منکر راه رسم پیامبران و صالحان بوده است. بنابراین آنان که در راه این دو وظیفه قدم برمی دارند، کاری پیامبران می کنند و باید به ارزش عمل خود ایمان و اطمینان داشته باشند و در آن تساهل و تساهل نکنند که این شیوه سازشکاران است و آنان در شریعت متعالی اسلام محکوم اند و روایات بسیاری را این آیه وجود دارد که در جای خود خواهد آمد.